

Щ61

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ЩЕРБАКОВА Надія Миколаївна

УДК 37.032:373.54:7/9

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ
УЧНІВ 7–9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ**

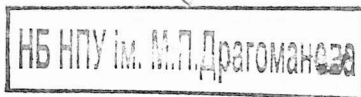
13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2012

84 09

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Бердянському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник -

доктор педагогічних наук, професор
ПАВЛЮТЕНКОВ Євген Михайлович,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри педагогіки та педагогічної
майстерності.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
ПАЛАМАРЧУК Валентина Федорівна,
ДВНЗ “Університет менеджменту освіти”
НАПН України, методист вищої
категорії навчального відділу
факультету підвищення кваліфікації;

кандидат педагогічних наук, доцент
ГАЛЕТА Ярослав Володимирович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
доцент кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту.

Захист відбудеться 10 травня 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 09 квітня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні зазначається, що метою державної політики у цій галузі є самореалізація кожного громадянина, формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки взято курс на гуманітаризацію і гуманізацію шкільної освіти. У законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту” наголошується на необхідності створення умов для формування активної, ініціативної, самостійної особистості, якій властива висока культура розумової праці в різних видах діяльності і яка володіє способами самопізнання, саморозвитку. У зв’язку з цим особливого значення набуває проблема формування пізнавальної самостійності учнів.

Пізнавальну самостійність науковці розглядають як один із видів самостійності, що характеризується вмінням сприймати інформацію, самостійно створювати нову проблему та розв’язувати її власними силами (П. Блонський, Д. Богоявленська, В. Буряк, Д. Вілікєв, Є. Голант, М. Данилов, М. Махмутов, В. Онищук, Н. Половникова, О. Савченко та ін.), а також як свідому мотивованість дій, їх обґрунтованість, здатність людини бачити об’єктивні підстави для того, щоб діяти відповідно до власних переконань (І. Бех, Ю. Дмитрієва, М. Кухарев, А. Смирнов, С. Рубінштейн та ін.).

Окремі психолого-педагогічні аспекти проблеми формування пізнавальної самостійності знаходимо в дисертаціях Н. Бойко, О. Башманівського, Я. Галети, С. Генкал, Н. Готри, Н. Диги, Г. Ламекіної, Л. Лутченко, С. Мірошник, О. Садовнікової, О. Слижук, І. Шудзіховської та ін. Науковці доводять, що досягнення більш високих результатів в інтелектуальному розвитку школярів потребує змін в організації їх навчання.

Особливої актуальності проблема формування пізнавальної самостійності набуває в старшому підлітковому віці, під час навчання учнів 7–9 класів. Загальною пізнавальною домінантою розвитку особистості в цей період, як зазначають психологи (Г. Абрамова, О. Асмолов, І. Бех, Л. Божович, В. Давидов, І. Кон та ін.), стає мислення у поняттях, яке мотиваційно співвідноситься з рефлексією на власну поведінку, із самосвідомістю. Підліток прагне сам приймати важливі рішення, відстоювати свої погляди, думки, судження, що визначає характер його пізнавальної самостійності.

Предмети гуманітарного циклу, зокрема історія й література, у цьому плані є унікальними, вони допомагають пізнати світ, людей і себе, вчать учнів логічно мислити, сприяють формуванню механізмів самоорганізації, саморозвитку, творчого пошуку, вмінь відходити від стереотипу і самостійно розв’язувати проблеми. Вивчення цих предметів, як вказують науковці (Т. Бугайко, Н. Волошина, С. Жицький, В. Зарва, А. Градовський, О. Ісасва, М. Кудряшов, І. Лернер, О. Маринівська, Л. Мірошніченко, В. Паламарчук, Є. Пасічник, О. Пометун, Н. Сафонова, Л. Сімакова, Б. Степанишин, Г. Токмань та ін.), спонукає учнів сприймати інформацію, зіставляти її, робити висновки, розуміти не лише історичні факти, поведінку героїв художніх творів та історичних осіб, а й людей, які поряд.

Отже, історія й література є важливим джерелом розвитку пізнавальної самостійності учнів.

Аналіз педагогічної практики свідчить про те, що вчителі предметів гуманітарного циклу, організовуючи навчальну діяльність учнів, прагнуть створити оптимальні педагогічні умови й досягають певних результатів. Проте в багатьох учнів у процесі вивчення історії та літератури поки що спостерігається перевага:

- репродуктивного рівня засвоєння навчального матеріалу над продуктивним переносом знань у життєві ситуації;
- відтворення готових знань над творчими рішеннями на основі здобутої інформації;
- формального засвоєння термінів над осмисленням змісту понять, значення описуваних ними явищ в індивідуальному, соціальному житті;
- життєвих уявлень над науковими, загальнокультурними.

Спостерігається слабке володіння логіко-мисленнєвими операціями.

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчив, що проблема формування пізнавальної самостійності учнів вивчена недостатньо, а наявна в теорії та практиці загальноосвітніх навчальних закладів ситуація дозволяє виявити суперечності між:

- соціальними очікуваннями суспільства, що прагне виховати особистість, яка спроможна самостійно приймати рішення і відповідати за їх реалізацію та сучасним станом педагогічної практики щодо формування цієї якості;
- можливостями учнів 7–9 класів до прояву пізнавальної самостійності та недостатньою стимуляцією педагогічної практики щодо її формування;
- значним потенціалом змісту предметів гуманітарного циклу в аспекті розвитку пізнавальної самостійності школярів та недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу;
- стрімко зростаючим обсягом інформації та несвоєчасними змінами в педагогічній практиці.

Необхідність подолання існуючих протиріч, недостатній стан розробки проблеми формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів під час вивчення предметів гуманітарного циклу зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **“Формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Означена тема є складовою комплексної теми кафедри педагогіки Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету “Інноваційні технології в підготовці сучасного вчителя” (протокол № 9 від 16. 04. 2006 р.). Відповідно до даної теми у дослідженні використовуються інноваційні технології під час вивчення предметів гуманітарного циклу з метою формування пізнавальної самостійності.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 5 від 19.01.2007 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Мета дослідження – розробити, науково обґрунтувати й експериментально перевірити структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування

пізнавальної самостійності школярів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. З'ясувати стан проблеми формування пізнавальної самостійності в теорії та педагогічній практиці; уточнити сутність, зміст та структурні компоненти досліджуваної якості.

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку пізнавальної самостійності учнів.

3. Розробити структурно-функціональну модель формування пізнавальної самостійності; визначити педагогічні умови та їх місце в зазначеному процесі.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування пізнавальної самостійності.

Об'єктом дослідження є процес формування пізнавальної самостійності школярів.

Предметом дослідження є педагогічні умови формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.

Для розв'язання поставлених задач було використано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз, порівняння та узагальнення наукових положень психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення стану досліджуваної проблеми; метод моделювання застосовано для обґрунтування об'єкта та предмета дослідження, розроблення структурно-функціональної моделі формування пізнавальної самостійності; *емпіричні*: діагностичні методи – анкетування, тестування, аналіз результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів для визначення рівнів сформованості пізнавальної самостійності; педагогічне спостереження за самостійною навчально-пошуковою діяльністю учнів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, аналіз педагогічної документації в загальноосвітніх навчальних закладах; *експериментальні* – констатувальний, формувальний та контрольний експерименти для з'ясування ефективності педагогічних умов формування пізнавальної самостійності у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу; *статистичні* – методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу результатів експериментальної роботи та їх інтерпретації.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилось у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів м. Бердянська Запорізької області: загальноосвітні навчальні заклади № 2, № 13, багатопрофільна гімназія № 2, Бердянський муніципальний ліцей; загальноосвітній навчальний заклад № 1 м. Першотравенська Дніпропетровської обл.; загальноосвітній навчальний заклад № 9 м. Маріуполя Донецької обл. Різними видами експериментальної роботи було охоплено 724 учні та 98 учителів історії та літератури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *утеріє* розроблено структурно-функціональну модель формування пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено залежність рівня пізнавальної самостійності від створення педагогічних умов, а саме: організації самостійної навчально-пошукової діяльності; розв'язання пізнавальних завдань

різних типів; поєднання активних та інтерактивних методів навчання з використанням комп'ютерних технологій; встановлення у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу міжпредметних зв'язків.

- *уточнено* педагогічну сутність понять “самостійна навчально-пошукова діяльність”, “пізнавальна самостійність”, що формується в учнів 7–9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу та зміст структурних компонентів досліджуваної якості;

- *подальшого розвитку* набули теоретичні і методичні засади планування та організації вивчення предметів гуманітарного циклу відповідно до компонентної структури пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів.

Практичне значення наукового дослідження полягає в розробці тематичних планів, у яких ураховано компонентну структуру пізнавальної самостійності та відповідно до неї визначено навчальні, розвивальні та виховні завдання. Результати дослідження можуть бути використані та запроваджені в педагогічному процесі основної школи; діагностичні дані рівнів сформованості пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів можуть стати базою для подальшого вдосконалення навчально-методичних комплексів з вивчення предметів гуманітарного циклу.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося у загальноосвітніх навчальних закладах м. Бердянська Запорізької обл.: № 13 (довідка № 133 від 06.10.2011 р.), № 2 (довідка № 381 від 15.11.2011 р.), Бердянському муніципальному ліцеї (довідка № 176 від 02.10.2011 р.), багатoproфiльній гімназії № 2 м. Бердянська (довідка № 296 від 22.11.2011 р.); загальноосвітньому навчальному закладі № 1 м. Першотравенська Дніпропетровської обл. (довідка № 181 від 26.10.2011 р.); загальноосвітньому навчальному закладі № 9 м. Маріуполя Донецької обл. (довідка № 737 від 20.09.2011 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях: *міжнародних*: “Вища освіта в Україні: становлення, розвиток, сучасний стан і перспективи (до 100-річчя заснування Фребелівського жіночого інституту)” (Київ, 2007); “Пути, средства, возможности модернизации образовательной системы” (Москва, 2009); “Развитие системы образования – основа обеспечения безопасности страны” (Москва, 2011); *всеукраїнських*: “І Корфівські читання”; “V Корфівські читання” (Бердянськ, 2007, 2011); “Оновлення змісту, форм та методів навчання та виховання в закладах освіти” (Рівне, 2008); “Навчання, виховання та розвиток” (Бердянськ, 2011).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету та на педагогічних радах загальноосвітніх навчальних закладів: Бердянський муніципальний ліцей, Бердянська багатoproфiльна гімназія № 2, загальноосвітні навчальні заклади № 2, № 13 м. Бердянська, № 9 м. Маріуполя, № 1 м. Першотравенська.

Публікації. Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 13 публікаціях, 9 з яких – у наукових фахових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 240 сторінок (основна частина – 173 с.).

Робота містить 26 таблиць та 10 рисунків. У списку використано 244 джерела на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теоретико-експериментального вивчення проблеми формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів, визначено об'єкт, предмет, мету, задачі дослідження, охарактеризовано його теоретичні основи, розкрито наукову новизну, практичне значення дослідження, наведено дані про апробацію результатів, публікації за темою дисертації.

У першому розділі **“Науково-дидактичні засади формування пізнавальної самостійності учнів 7-9 класів”** розглянуто теоретико-методологічні передумови дослідження, розкрито основні дефініції досліджуваної проблеми: “самостійність”, “пізнавальна самостійність особистості”, “самостійна пізнавальна діяльність” у психологічній, педагогічній, методичній літературі; визначено педагогічні умови формування пізнавальної самостійності, проаналізовано зміст гуманітарної освіти в контексті розвитку цієї якості особистості.

Самостійність у науці розглядається як узагальнена властивість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Самостійність особистості пов'язана з активною роботою думки, почуттів і волі. Цей зв'язок двобічний: по-перше, розвиток розумових і емоційно-вольових процесів – необхідна передумова самостійності суджень і дій; по-друге, судження і дії, що складаються у процесі самостійної діяльності, зміцнюють і розвивають здатність не тільки виконувати свідомо мотивовані дії, але й домагатися успішного виконання прийнятих рішень усеупереч можливим труднощам.

На думку вчених (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, П. Підкасистий, С. Рубінштейн та ін.), самостійність учнів виявляється в потребі й умінні самостійно мислити, здатності орієнтуватися в новій ситуації, умінні по-своєму аналізувати складні навчальні завдання, виконувати їх без сторонньої допомоги. Так, вивчаючи психологічні особливості самостійності учня, Г. Костюк указував на те, що вона виявляється в пошуку різних способів розв'язання проблеми, обранні серед них більш раціональних, економних, які вимагають меншої кількості дій. Учений зазначав, що самостійність учня виявляється не в тому, що він нібито створює, винаходить свої способи мислення, а в тому, що він оволодіває суспільними способами, які задаються в системах понять, що засвоюються. Конкретизуючи це, автор підкреслює, що кожна система понять пов'язана з відповідною до них системою розумових дій, операцій. У навчанні така система забігає вперед від наявного в учня рівня розвитку мислення. Тим самим створюються внутрішні суперечності між заданим і наявним, що стає рушійною силою розвитку активності, розумової діяльності учня.

Аналіз визначень поняття “самостійність” дає підстави стверджувати, що ця якість пов'язана, перш за все, з роботою мислення і дозволяє особистості в процесі діяльності за допомогою засвоєних знань досягати очікуваного результату. Проте слід зауважити, що загальне визначення поняття означеної якості особистості не

повністю розкриває її сутність у процесі учіння, коли виявляються особливі риси школяра, пов'язані зі специфікою його навчальної праці, керованої педагогом. Вона називається введеним М. Махмутовим терміном "пізнавальна самостійність".

Наукові основи формування пізнавальної самостійності учнів розроблені в працях відомих педагогів (Л. Аристова, Г. Ващенко, М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Лернер, М. Махмутов, П. Підкасистий, В. Онищук, О. Савченко, Т. Шамова та ін.). У проаналізованих дослідженнях визначено зміст та структуру, ознаки та способи формування пізнавальної самостійності учнів. Спираючись на наукові висновки дослідників, у структурі пізнавальної самостійності виділено три компоненти, а саме: емоційно-мотиваційний, змістовно-когнітивний та процесуально-вольовий.

Порушена проблема, як показав аналіз джерельної бази, є актуальною в аспекті розвитку пізнавальної самостійності учнів під час вивчення ними предметів гуманітарного циклу. Окремі питання цієї проблеми, пов'язані з вивченням пізнавальних інтересів, пізнавальної активності, організації пізнавальної діяльності тощо (В. Бондар, О. Бандура, О. Башманівський, Н. Венцева, А. Градовський, М. Кудряшов, Л. Мірошніченко, В. Паламарчук, С. Пасічник, О. Пометун, Н. Сафонова, Л. Сімакова, А. Ситченко, Г. Токмань, А. Фасоля та ін.). На підставі аналізу теоретичних і методичних досліджень проблеми формування пізнавальної самостійності старших підлітків зазначено, що особливе місце у цьому процесі надається організації самостійної пізнавальної діяльності учнів під час вивчення предметів гуманітарного циклу. У нашому дослідженні вона розглядалася як різновид навчальної діяльності.

Висновки науковців (Н. Волошина, І. Лернер, О. Малихін, О. Савченко, Б. Степанішин, Л. Сімакова, Г. Токмань, І. Шудзіховська та ін.) свідчать про те, що у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу важливе значення має використання навчальних завдань, які виконують багато функцій, а саме: мотиваційну, пізнавальну, виховну, розвивальну, комунікативну, формувальну, естетичну, операційну, актуалізаційну, організаційну, діагностично-контролюючу. Виконання пізнавальних завдань, спрямованих на розвиток умінь вести самостійний пошук нової інформації, забезпечує основу розвитку пізнавальної самостійності.

Актуальними щодо проблеми дослідження є погляди вчених про використання активних, інтерактивних методів навчання та комп'ютерних технологій, (Я. Галета, О. Ісаєва, О. Пометун, В. Паламарчук, Є. Павлутенков та ін.) встановлення міжпредметних зв'язків у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу (Н. Дига, С. Жила, В. Зарва, О. Мариновська та ін.). Різномасштабний аналіз досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що створення оптимальних педагогічних умов є фундаментом для розвитку пізнавальної самостійності учнів.

У дослідженні нами проаналізовано навчальні програми, підручники та методичні посібники з української та зарубіжної літератури, історії України та всесвітньої історії, які розглядаються як навчально-методичний комплекс, що виконує функцію організаційно-дидактичного забезпечення навчання школярів у контексті формування пізнавальної самостійності. Навчальні програми орієнтують учителя на досягнення учнів, які включають знання та вміння, що є базовими для розвитку в них пізнавальної самостійності.

У другому розділі “**Організація та аналіз експериментального формування пізнавальної самостійності учнів 7-9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу**” представлено теоретичне обґрунтування дослідно-експериментального навчання, результати сформованості рівня пізнавальної самостійності та ефективності впровадження педагогічних умов у процес вивчення предметів гуманітарного циклу.

Під час проведення констатувального зрізу було визначено критерії оцінки кожного компонента пізнавальної самостійності: *емоційно-мотиваційний* – свідоме ставлення учнів до пізнавальної діяльності у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу; *змістовно-когнітивний* – знання, уміння, необхідні для здійснення самостійної пізнавальної діяльності; *процесуально-вольовий* – уміння виявляти самостійні та контрольні-оцінні дії у процесі вивчення зазначених предметів. Спираючись на ці критерії, виділено основні показники. Так, *перший критерій* характеризувався такими *показниками*: пізнавальний інтерес; емоційне сприйняття інформації на уроках історії та літератури; спрямованість на виконання пізнавальних дій відповідно до завдань. *Показники другого критерію*: сприйняття та розуміння отриманої інформації, її аналіз; уміння порівнювати, систематизувати здобуту інформацію зіставляти її з власним досвідом; установлювати міжпредметні зв'язки. *Третій критерій* характеризувався такими *показниками*: наполегливість у подоланні труднощів; об'єктивність в оцінюванні своїх дій та результатів, уміння контролювати та виправляти помилки.

Отримані дані на цьому етапі дозволили виділити такі рівні розвитку пізнавальної самостійності учнів: високий, достатній, середній, низький. Якісний та кількісний аналіз розвитку цієї якості особистості засвідчив перевагу середнього та низького рівнів, що вказує на необхідність удосконалення процесу її формування в учнів 7–9 класів під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

Експериментальне формування пізнавальної самостійності учнів здійснювалося відповідно до розробленої нами структурно-функціональної моделі, в якій було визначено мету, компоненти, завдання, зміст, педагогічні умови та результат цього процесу. До педагогічних умов, які створювалися у дослідженні, нами були віднесені: організація самостійної навчально-пошукової діяльності, розв'язання пізнавальних завдань різних типів, поєднання активних та інтерактивних методів з використанням комп'ютерних технологій, встановлення міжпредметних зв'язків. У моделі представлено взаємозв'язок педагогічних умов формування пізнавальної самостійності. Створення цих умов забезпечувало включення учнів у самостійну пізнавальну діяльність, що посилювало всі пізнавальні, психічні процеси (пам'ять, увагу, сприйняття, мислення та уяву), мотивувало на вивчення предметів гуманітарного циклу, орієнтувало їх на здобуття нової інформації шляхом самостійних дій.

Експериментальна структурно-функціональна модель формування пізнавальної самостійності відображена на рис. 1.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування пізнавальної самостійності.

Визначені педагогічні умови, які представлені у моделі, були взаємопов'язані й, таким чином, забезпечували ефективне формування якості особистості учня, яка досліджується. Педагогічні умови розглядалися як зовнішні та внутрішні фактори, обставини, чинники педагогічного процесу у єдності.

Зовнішніми факторами вважалися функції вчителя щодо створення у навчальному процесі позитивної атмосфери, налагодження діалогу між учителем та учнями, та учнями між собою, врахування суб'єктного досвіду учнів тощо.

Внутрішніми факторами організації педагогічного процесу були пізнавальні можливості учнів, їх спрямованість на виконання самостійних пізнавальних дій: *орієнтовних* – вміння аналізувати завдання, співвідносити його із власними можливостями; *виконавських* – прагнення до досягнення результату та *контрольно-оцінних*, які призначені для активного самоаналізу власної навчальної діяльності. Важливе місце у навчанні мала *організація самостійної навчально-пошукової діяльності*, яка дозволяла учням:

- 1) виконувати самостійні дії щодо сприймання певної інформації;
- 2) осмислювати, правильно пояснювати її;
- 3) запам'ятовувати та відтворювати отримані знання у самостійній діяльності;
- 4) вміння здійснювати навчально-пошукову діяльність у варіативних нестандартних ситуаціях.

Зміст, форми і види самостійної навчально-пошукової діяльності змінювалися відповідно до теми, мети та конкретних завдань уроку.

Однією з педагогічних умов формування пізнавальної самостійності було *розв'язання учнями різних типів завдань*, що сприяло розвитку пізнавального інтересу, критичного мислення, контрольних та оцінних дій школярів. Завдання, які використовувалися у дослідженні, ми групували за рівнем складності (інформаційні, пошукові) та відповідно до прийомів розумової діяльності учнів (завдання на порівняння, аналогію, передбачення, структурування навчального матеріалу тощо).

Використання пізнавальних завдань *за рівнем складності* дозволяло вчителю керувати пізнавальною діяльністю учнів на всіх її етапах. На початковому етапі, коли учень осмислював мету і значення роботи, а також на корекційному – коли йому необхідно було здійснити контроль та оцінку дій. При цьому важливим було забезпечити відповідність складності завдання сформованим в учнів умінням та навичкам розв'язувати їх, новизні інформації, яка викликає інтерес до неї. Так, на уроках з історії та літератури учні розв'язували завдання як інформаційні (пов'язані із засвоєнням фактичного матеріалу), так і пошукові (знайдіть у тексті, складіть таблицю, випишіть цитати тощо). Під час навчання учні працювали з підручником, аналізували інформацію, складали схеми, моделювали, установлювали зв'язки між знаннями здобутими на уроках історії та літератури, робили висновки та узагальнення.

Виконання учнями завдань відповідно до прийомів розумової діяльності сприяло розвитку їхнього мислення, впевненості у власних силах, стимулювало бажання працювати та досягати результатів.

Дидактична ефективність навчального процесу, як доводять результати експерименту, досягається *поєднанням активних та інтерактивних методів*, що

розглядалося у нашому дослідженні, як важлива умова формування пізнавальної самостійності. При цьому *використовувалися комп'ютерні технології*. Визначаючи шляхи створення цієї умови, ми мали на увазі, що формування пізнавальної самостійності не обмежується традиційним засвоєнням знань, умінь і навичок, а синтезує індивідуальні властивості та особистісні якості кожного учня, дає йому можливість самостійно засвоювати навчальний матеріал, досягати оптимальними способами визначені цілі. Під час організації навчання з використанням інтерактивних методів, увага зосереджувалася на забезпеченні впевненості кожного учня в груповій та колективній роботі. Перевага у використанні таких методів навчання була природною щонайменше з двох причин. По-перше, як свідчать наші спостереження, зміни в переконаннях і розуміння змісту навчального матеріалу, здобутого на уроках історії та літератури, частіше приходило лише з реальним досвідом, що набувався, коли учень екстраполював події, які він сприймає на себе. По-друге, використання інтерактивних методів дозволяло організувати міжособистісне спілкування і комунікації з учителем і однолітками, які близькі до реальних. Саме тому в дослідженні особливого значення ми надавали поєднанню активних та інтерактивних методів.

Коли потрібно було учням засвоїти інформацію, використовувались такі методи навчання: читання навчального матеріалу (історичні документи, параграф підручника, художній твір тощо), розповідь учителя, пояснення, відповіді на запитання, переказ та інше, а коли за мету ставилося перетворення цієї інформації, залучення учнів до спільної чи індивідуальної навчально-пошукової діяльності, до взаємонавчання, використовувалися інтерактивні методи, серед них були такі: дискусія, диспут, "мозковий штурм", метод "Прес", мікрофон, кубування, імітаційні ігри тощо. Використання інтерактивних методів навчання передбачало вироблення в учнів умінь самостійно здобувати й засвоювати знання, тобто самостійно вчитися.

Саме інтерактивні методи дозволяли організувати навчальний процес так, щоб здобути знання поєднувалися із суб'єктивним досвідом учнів, ставали їх власними переконаннями. Використання інтерактивних методів навчання під час вивчення предметів гуманітарного циклу давало можливість учням осмислювати особливості навчального матеріалу, проникатися почуттями літературних героїв, історичних персонажів, розуміти причинно-наслідкові зв'язки, враховувати власний досвід, робити висновок. Саме це призводило до формування прагнення самостійно добирати інформацію та розуміти відображені явища, процеси, осмислювати їх, проводити паралель із сьогоденням.

Особливого значення при цьому мало використання комп'ютерних технологій, що дозволяло стимулювати інтерес учнів до вивчення предметів гуманітарного циклу та до виконання самостійної навчально-пошукової діяльності, і вивільнити чимало часу для творчої співпраці вчителя та учня. На основі широкого спектру інформації учні готували різноманітні роботи самостійного, дослідницького характеру за окремими темами; вони розробляли доповіді, реферати, використовуючи інформаційні ресурси, учнівські презентації, досліджували певні проблемні питання тощо.

Використання комп'ютерних технологій дозволяло підвищити рівень опрацювання навчального матеріалу через одночасне поєднання зорового та

слухового сприйняття. Крім того використання комп'ютерних технологій надавало практично необмежені можливості школярам для самостійної діяльності, що сприяло розвитку пізнавальної самостійності.

Поєднання в навчальному процесі активних та інтерактивних методів з використанням комп'ютерних технологій дозволяло вчителю оптимізувати навчальний процес, шляхом спрямування діяльності учнів на самостійний пошук відповідної інформації, презентувати її перед однокласниками. Використання комп'ютера давало можливість відкрити учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищити їх активність і самостійність пізнавальної діяльності, надати допомогу під час підготовки домашнього завдання. Комп'ютерні технології навчання створювали передумови для застосування інтелектуальних і практичних умінь, які були досить перспективним для підвищення пізнавальної самостійності школярів. При цьому учень ставав активним суб'єктом навчання, він, для щоб здобувати нову інформацію, міг самостійно добирати та конструювати відповідні способи дій.

Результати навчальних досягнень школярів наприкінці дослідження свідчили про те, що учні в експериментальних класах проявляли більш високий інтерес до навчального матеріалу, вони прагнули до роботи в групах, виявляли бажання самостійно здобувати та використовувати знання у нетрадиційних ситуаціях. Тобто, використання активних та інтерактивних методів навчання у єдності з комп'ютерними технологіями є максимально сприйнятливою умовою для розвитку досліджуваної якості особистості.

Протягом всього дослідження з формування пізнавальної самостійності забезпечувалося природне поєднання знань з різних гуманітарних дисциплін на одному уроці, встановлення міжпредметних зв'язків. Це мотивувало учнів до більш осмисленого навчання, розвивало пізнавальний інтерес, активізувало їх мислення учнів, прагнення до самостійної навчально-пошукової діяльності, забезпечувало розвиток спостережливості, ініціативності, наполегливості та оцінно-контрольних умінь.

Отже, у дослідженні доведено, що формування пізнавальної самостійності учнів залежить від організації навчального процесу, в якому забезпечується розвиток свідомого ставлення учнів до пізнавальної діяльності, набуття знань, умінь, необхідних для самостійної діяльності, вміння виявляти самостійні та контрольні-оцінні дії. Експериментальна робота довела ефективність створених педагогічних умов. Кожна умова забезпечувала вплив на всі компоненти пізнавальної самостійності. Важливими для нашого дослідження були зміни, які відбулися в індивідуальних показниках (рівнях) сформованості пізнавальної самостійності учнів. Контингент учнів групувався за рівнями: високий, достатній, середній, низький. У табл. 1 відображена динаміка сформованості пізнавальної самостійності учнів до і після проведення експерименту.

Таблиця 1

Динаміка сформованості пізнавальної самостійності учнів
(відповідно до її рівнів)

Клас	Високий				Достатній				Середній				Низький			
	до		після		до		після		до		після		до		після	
		%		%		%		%		%		%		%		%
7 Е 114	12	10,1	22	19,4	43	37,5	53	46,3	46	40,5	39	34,3	13	11,9	-	-
7 К 128	16	12,5	17	13,3	42	32,8	42	32,8	54	42,3	58	45,3	16	12,5	11	8,6
8 Е 112	11	9,5	21	19,0	40	35,7	52	46,0	53	46,9	35	31,7	8	7,9	4	3,3
8 К 127	9	7,1	11	8,6	48	37,8	49	38,6	53	41,7	54	42,5	17	13,4	13	10,2
9 Е 115	13	11,5	27	23,2	40	34,6	53	46,4	54	46,2	35	30,4	8	7,7	-	-
9 К 128	14	11,1	16	12,5	48	37,5	48	37,5	55	43,0	57	44,4	11	8,4	7	5,6

Як бачимо, на високому й достатньому рівнях у контрольних класах було 46,1 % учнів 7-х класів, 47,2 % учнів 8-х класів, 50,0 % учнів 9-х класів. У експериментальних класах ці показники були значно вищі: 7 клас – 65,7 %; 8 клас – 65,0 %; 9 клас – 69,6 %. Різниця між показниками у експериментальних і контрольних групах складала: у 7-х класах – 19,6 %; у 8-х – 18,8%, у 9-х – 19,6 %. Значними були зміни у кількості учнів високого рівня: у 7-х класах в 1, 5 рази, у 8-х – у 2,2 рази, у 9 – у 1,8 разів. У цих учнів спостерігалася позитивна спрямованість на сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу. У них значно поглибився пізнавальний інтерес до вивчення зазначених предметів, вони виявляли самостійне виконання пізнавальних дій, наполегливість у подоланні труднощів, об'єктивність в оцінюванні своїх дій, прагнення виправляти помилки. Найбільш значущим показником ефективності експериментальної методики було те, що наприкінці експерименту в 7 і 9 класах не було учнів низького рівня пізнавальної самостійності. Тільки 3,3 % учнів зі 112 восьмикласників залишалися байдужими до вивчення предметів гуманітарного циклу. Вони не виявляли прагнення до самостійних аналітичних, логічних та оцінно-контрольних дій.

Деякі зміни відбулися у рівнях сформованості пізнавальної самостійності учнів контрольних класів, але вони були менш значними.

ВИСНОВКИ

Проведене науково-експериментальне дослідження проблеми формування пізнавальної самостійності учнів 7-9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу дало можливість зробити такі **висновки**:

1. Аналіз джерельної бази з проблеми формування пізнавальної самостійності дозволив уточнити основні дефініції досліджуваної проблеми, визначити її сутність, зміст та структурні компоненти. Завдяки цьому визначено педагогічні умови, створення яких оптимізує процес формування пізнавальної самостійності, дозволяє розвивати в учнів пізнавальний інтерес, прагнення до самостійної навчально-пошукової діяльності, вміння сприймати та самостійно здобувати необхідні знання з історії та літератури, здійснювати контрольню-оцінні дії.

Пізнавальна самостійність визначається як складна інтегрована якість особистості, яка характеризується мобілізацією інтелектуальної та емоційно-вольової сфер підлітка у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу; має багатоаспектну структуру, що складається з емоційно-мотиваційного, змістовно-когнітивного та процесуально-вольового компонентів, формується у самостійній пізнавальній діяльності завдяки створенню відповідних педагогічних умов і виявляється в прагненні здобувати, аналізувати нову інформацію та використовувати її для поглиблення вже набутих знань та вмінь.

2. Визначено критерії та показники пізнавальної самостійності учнів: їх свідоме ставлення до пізнавальної діяльності (пізнавальний інтерес; емоційне сприйняття інформації на уроках історії та літератури; спрямованість на виконання пізнавальних дій відповідно до завдань); знання, отримані на уроках і під час самостійної роботи та вміння здійснювати самостійну пізнавальну діяльність (сприйняття та розуміння отриманої інформації, вміння аналізувати її; уміння порівнювати, систематизувати здобуту інформацію, зіставляти її з власним досвідом; вміння встановлювати міжпредметні зв'язки); здатність учнів виявляти наполегливість, самостійні та контрольню-оцінні дії у процесі вивчення зазначених предметів (наполегливість у подоланні труднощів; об'єктивність в оцінюванні своїх дій та результатів; прагнення виправляти помилки). Це дозволило схарактеризувати рівні пізнавальної самостійності (високий, достатній, середній, низький) та здійснити об'єктивний аналіз її сформованості в учнів 7–9 класів під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

3. Розроблено структурно-функціональну модель формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів, у якій відображено такі елементи: мета, компоненти пізнавальної самостійності, завдання, зміст, педагогічні умови та результат.

Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, які розглядалися як зовнішні та внутрішні фактори, обставини, чинники педагогічного процесу в єдності. Зовнішніми факторами вважалися функції вчителя щодо створення у навчальному процесі позитивної атмосфери, налагодження діалогу між учителем та учнями, та учнями між собою, врахування суб'єктивного досвіду учнів тощо.

Внутрішніми факторами організації педагогічного процесу були пізнавальні можливості учнів, їх готовність виконувати самостійні навчально-пошукові дії: орієнтовні, виконавські, контрольню-оцінні. Новим підходом у використанні

педагогічних умов (організація самостійної навчально-пошукової діяльності, розв'язання пізнавальних завдань різних типів, поєднання активних та інтерактивних методів навчання, встановлення міжпредметних зв'язків) є їх комплексне впровадження під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

4. Експериментальна робота дозволила виявити позитивний вплив створених у дослідженні педагогічних умов формування пізнавальної самостійності на рівень її розвитку. Доведено, що впровадження обґрунтованих педагогічних умов сприяє оптимізації педагогічного процесу та позитивній динаміці навчальної мотивації на вивчення предметів гуманітарного циклу, збагаченню знань та розвитку вмінь планувати, працювати з текстовою інформацією, оцінювати власні досягнення у навчанні, використовувати комп'ютерні технології у самостійній навчально-пошуковій діяльності.

Результати обробки отриманих даних методом математичної статистики засвідчили стійку позитивну динаміку зростання рівня пізнавальної самостійності учнів. Збільшилася кількість школярів експериментальних груп із високим та достатнім рівнем.

Аналіз результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що всі поставлені завдання було розв'язано, мету – реалізовано.

Отримані в дослідженні дані дозволяють зробити такі методичні рекомендації:

- вивчення предметів гуманітарного циклу в 7–9 класах має спиратися на створення відповідних педагогічних умов, які забезпечують розвиток усіх компонентів пізнавальної самостійності (емоційно-мотиваційний, змістовно-когнітивний, процесуально-вольовий);

- під час розробки тематичних планів вивчення предметів гуманітарного циклу з метою підвищення навчальних досягнень учнів необхідно враховувати значущість формування пізнавальної самостійності, спираючись на її компонентну структуру;

- у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, в якому забезпечуватиметься розвиток пізнавальної самостійності учнів, учителям необхідно спиратися на єдність його емоційної, інтелектуальної та вольової сфер, виявлення власного "Я", активізуючи роботу думки та уяви;

- у навчальному процесі педагогічні умови, що забезпечуватимуть формування пізнавальної самостійності (організація самостійної навчально-пошукової діяльності, розв'язання пізнавальних завдань різних типів, поєднання активних та інтерактивних методів з використанням комп'ютерних технологій, вставлення міжпредметних зв'язків) потрібно використовувати в комплексі.

Проведене дослідження не претендує на всебічне і вичерпне висвітлення заявленої проблеми. До подальших напрямів дослідження відносимо:

- вивчення та розроблення шляхів реалізації принципу наступності у формуванні пізнавальної самостійності учнів основної та старшої школи;

- використання у навчальному процесі новітніх технологій, що впливають на розвиток пізнавального інтересу та пізнавальної самостійності учнів;

- підготовка майбутнього вчителя до формування пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Щербакова Н. М. Зміст і структура пізнавальної самостійності старшокласників / Н. М. Щербакова // Зб. наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2006. – № 3. – С. 91–97.
2. Щербакова Н. М. Самостійність як шлях до вдосконалення знань учнів у педагогічній спадщині М. О. Корфа / Н. М. Щербакова // Зб. наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2008. – № 2. – С. 32–35.
3. Щербакова Н. М. Організація самостійної навчально-пошукової діяльності учнів на уроках української літератури та в позаурочний час як умова формування їх пізнавальної самостійності / Н. М. Щербакова // Зб. наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2009. – № 1. – С. 109–116.
4. Щербакова Н. М. До вивчення особливостей пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів / Н. М. Щербакова // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне, 2009. – С. 117–120.
5. Щербакова Н. М. Формування пізнавальної самостійності учнів: експериментальна програма / Н. М. Щербакова // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя) / За заг. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – № 1. – С. 108–113
6. Щербакова Н. М. Розвиток пізнавальної самостійності на уроках української літератури / Н. М. Щербакова // Українська мова та література. – 2010. – № 13. – С. 20–23.
7. Щербакова Н. М. Використання інтерактивних методів навчання на уроках української літератури як умова формування пізнавальної самостійності / Н. М. Щербакова // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 5. – С. 18–22.
8. Щербакова Н. М. Розв'язання пізнавальних завдань як умова формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів / Н. М. Щербакова // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки - Випуск 188. – Черкаси : ЧНУ, 2010. – С. 135–142.

Матеріали науково-практичних конференцій

9. Щербакова Н. М. Формування самостійного мислення дитини в педагогічній спадщині М. О. Корфа / Н. М. Щербакова // Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті М. О. Корфа “І Корфівські педагогічні читання” – Бердянськ : БДПУ, 2007. – С. 80–81.
10. Щербакова Н. М. Українська література як засіб формування пізнавальної самостійності / Н. М. Щербакова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Педагогічні науки : Зб. наукових праць – К. : КиМУ, 2008. – №. 11. – С. 286–294.
11. Щербакова Н. Н. Дифференціація обучения как условие формирования познавательной самостоятельности учащихся : материалы научн.-практ. конференции [“Пути, средства, возможности модернизации образовательной

системы”], (Москва, 24–25 апреля 2009 г.) / Е. И. Щербакова, Н. Н. Щербакова // Московский психолого-социальный университет. – М. : МПСУ, 2009. – С. 186–190.

12. Щербакова Н. Н. Формирование познавательной самостоятельности учащихся : материалы научно-практической конференции [“Развитие системы образования – основа обеспечения безопасности страны”], (Москва, 22-23 апреля 2011 г.) / Е. И. Щербакова, Н. Н. Щербакова // Московский психолого-социальный университет. – М. : МПСУ, 2011. – С.118.

13. Щербакова Н. М. Використання педагогічних ідей М. О. Корфа у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу / Н. М. Щербакова // Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам’яті М. О. Корфа “V Корфівські педагогічні читання” – Бердянськ : БДПУ, 2011. – С. –45–47

АНОТАЦІЇ

Щербакова Н. М. Формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу. – Рукопис .

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертація присвячена проблемі формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу. В дослідженні здійснено аналіз сучасного стану проблеми в теорії та практиці середньої школи, розкрито сутність понять “самостійність”, “пізнавальна самостійність” та “самостійна навчально-пошукова діяльність”; визначено критерії та рівні сформованості пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів, обґрунтовано й експериментально перевірено вплив визначених педагогічних умов на формування пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення історії та літератури; розроблено й апробовано модель формування пізнавальної самостійності учнів 7–9 класів; виявлено динаміку у рівнях сформованості пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення ними предметів гуманітарного циклу.

Ключові слова: самостійність, пізнавальна самостійність, самостійна навчально-пошукова діяльність, педагогічні умови, структурно-функціональна модель формування пізнавальної самостійності, вивчення предметів гуманітарного циклу.

Щербакова Н. Н. Формирование познавательной самостоятельности учащихся 7–9 классов в процессе изучения предметов гуманитарного цикла. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации обоснована актуальность проблемы современных образовательных учебных заведений – формирование познавательной самостоятельности учащихся 7–9 классов.

На основе анализа понятий “самостоятельность”, “познавательная самостоятельность”, “деятельность”, “волевые качества” определена сущность

понятия “познавательная самостоятельность”, которое мы рассматриваем как сложное интегрированное качество личности, характеризующее состояние его эмоциональной, познавательной и волевой сферы. Данное качество личности проявляется и формируется в самостоятельной учебно-поисковой деятельности, состоит из эмоционально-мотивационного, содержательно-когнитивного, процессуально-волевого компонентов, которые функционируют как целостная система и позволяют ученику достигать высоких результатов при изучении предметов гуманитарного цикла без посторонней помощи.

Диагностика формирования познавательной самостоятельности позволила определить критерии, показатели и уровни сформированности познавательной самостоятельности учащихся 7–9 классов в процессе изучения предметов гуманитарного цикла.

В ходе исследования выделены и экспериментально проверены педагогические условия формирования познавательной самостоятельности учащихся: организация самостоятельной учебно-поисковой деятельности, решение заданий разных типов, сочетание активных и интерактивных методов обучения с использованием компьютерных технологий, установление межпредметных связей.

В исследовании разработана экспериментальная структурно-функциональная модель формирования познавательной самостоятельности в процессе изучения предметов гуманитарного цикла.

Результаты исследования подтверждают, что организация учебного процесса на основе создания педагогических условий развивает самостоятельность мышления, умения самостоятельно анализировать, сравнивать, обобщать полученную информацию, преодолевать трудности, самостоятельно добывать знания и использовать их в новых ситуациях.

Полученные в исследовании данные позволяют сделать такие методические рекомендации. Изучение предметов гуманитарного цикла в 7–9 классах должно опираться на создание соответствующих педагогических условий, которые обеспечивают развитие всех компонентов познавательной самостоятельности (эмоционально-мотивационный, содержательно-когнитивный, процессуально-волевой). Во время разработки тематических планов изучения предметов гуманитарного цикла необходимо учитывать важность и структуру познавательной самостоятельности. Организуя процесс формирования познавательной самостоятельности учеников, учителю необходимо опираться на единство его эмоциональной, интеллектуальной и духовной сфер, проявляя личный опыт и активизируя работу мысли и воображения. В учебном процессе педагогические условия, которые будут обеспечивать формирование познавательной самостоятельности (организация самостоятельной учебно-поисковой деятельности, выполнение познавательных заданий разных типов, сочетание активных и интерактивных методов с использованием компьютерных технологий, установление межпредметных связей) нужно использовать в комплексе.

Ключевые слова: самостоятельность, познавательная самостоятельность, самостоятельная учебно-поисковая деятельность, педагогические условия, структурно-функциональная модель формирования познавательной самостоятельности, изучение предметов гуманитарного цикла.

Scherbakova N.M. Forming of cognitive independence of pupils 7-9 grades in the study of humanities subjects. - Manuscript.

The dissertation on degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.09 - Theory of Education. - National Pedagogical Dragomanova University. - Kyiv, 2012.

The dissertation is devoted to the problem of forming of cognitive independence of pupils 7-9 grades in the study of humanities subjects. The scientific work analyzed the current state of problems in the theory and practice of middle school, opened the essence of the concepts of "independence", "cognitive independence" and "self-training search activity", defined criteria and the level of this personality's quality, proved and experimentally verified system of pedagogical conditions formation of cognitive independence of pupils in the study of history and literature, found the dynamic levels of forming cognitive independence of pupils in the study of humanities subjects.

Key words: independence, cognitive independence, self-training search activity, the system of pedagogical conditions, model of cognitive independence, the study of humanities subjects.